19/08/2021

Το Κάστρο της Καβάλας

/ Παιδεία και Πολιτισμός

Η θέα του λιμανιού από το Κάστρο της Καβάλας είναι πραγματικά εντυπωσιακή με το απέραντο γαλάζιο να «αιχμαλωτίζει» τη ματιά του επισκέπτη. Η εικόνα της παραλίας, του λιμανιού, του περιαστικού δάσους (που μετά την καταστροφική πυρκαγιά του 1985 αναγεννάται και πάλι χρόνο με το χρόνο), του υψώματος του Σταυρού που στους πρόποδες του «φωλιάζει» το γραφικό ξωκλήσι του Αγίου Παντελεήμονα, του καρνάγιου και του μεσαιωνικού υδραγωγείου (Καμάρες) δεν αφήνουν κανέναν ασυγκίνητο.

Στους αιώνες που πέρασαν, το Κάστρο της Καβάλας -ή αλλιώς το Φρούριο, όπως καταγράφεται σε παλαιότερες φωτογραφίες- αποτέλεσε δείγμα στρατιωτικής ισχύος, οικονομικής δύναμης, αρχιτεκτονικής παρέμβασης και ιστορικής μνήμης. Αυτή την ιστορική μνήμη κρατούν ακόμα και σήμερα ζωντανή δεκάδες εκατοντάδες Βούλγαροι τουρίστες, όταν ανηφορίζουν στην παλιά πόλη για να θαυμάσουν την ίδια εικόνα που θαύμαζε και ο τότε Βούλγαρος βασιλιάς

Φερδινάρδος. Ήταν το 1913 που επισκεπτόμενος την πόλης ως κατακτητής ανέβηκε στο Κάστρο αναλογιζόμενος τις επεκτατικές βλέψεις της χώρας του και τις προοπτικές που ανοίγονται γι’ αυτήν μέσα από το μεγάλο εμπορικό λιμάνι της Καβάλας που άκμαζε χάρη στο καπνεμπόριο.

Είναι ακόμα αυτή η ιστορική μνήμη που κάνει χιλιάδες Τούρκους που επισκέπτονται την πόλη καθ’ όλη τη διάρκεια του χρόνου να περπατούν στα γραφικά σοκάκια της χερσονήσου της Παναγίας φτάνοντας μέχρι την ακρόπολη της Καβάλας για να δουν από κοντά ένα αρχιτεκτονικό κατασκεύασμα της οθωμανικής περιόδου που συνδέθηκε με το όνομα δυο σουλτάνων κι ενός βεζίρη.

Είναι όμως και η επιθυμία των δεκάδων εκατοντάδων Καβαλιωτών επισκεπτών που κάθε καλοκαίρι ανηφορίζουν τους λιθόστρωτους δρόμους της Θεόδωρου Πουλίδου και της Μεχμέτ Αλή, αντικρίζουν το μοναδικής αρχιτεκτονικής ομορφιάς Ιμαρέτ, περνούν μπροστά από την «Παλιά Μουσική» (Χαλίλ Μπέη τζαμί) και φτάνουν μέχρι το προσφάτως ανακατασκευασμένο Κάστρο.

Εκεί, απολαμβάνουν μουσικές παραστάσεις, χειροκροτούν τις προσπάθειες μικρών και μεγάλων ερασιτεχνών καλλιτεχνών και βυθίζονται στις μελωδικές νότες κάτω από τη σκιά του πύργου ή χάνονται στη μαγεία του έναστρου καλοκαιρινού ουρανού μακριά από τα φωτά της πόλης. Κι όταν η αυλαία των εκδηλώσεων πέφτει, οι πολυάριθμοι θεατές, γεμάτοι με ήχους και εικόνες, κατηφορίζουν από το Κάστρο. Θαυμάζουν τα χαγιάτια των πετρόχτιστων σπιτιών της παλιάς πόλης με τους πανσέδες και τις μολόχες στα μπαλκόνια και μιλώντας χαμηλόφωνα, μη θέλοντας να ταράξουν την ηρεμία της παλιάς γειτονιάς, σχολιάζουν όσα είδαν και άκουσαν λίγο πριν.

Αυτό είναι το Κάστρο της Καβάλας, που προβάλλει υπερήφανο στην κορυφή του λόφου της παλιάς πόλης, στη χερσόνησο της Παναγίας. Παντοτινός υπερασπιστής της πόλης, που αγοράστηκε από τον Δήμο Καβάλας στα τέλη της δεκαετίας του 1960 από τον οργανισμό αιγυπτιακών βακουφιών έναντι του ποσού των 70.000 δραχμών!

Για την προστασία του περάσματος της Εγνατίας

Το Κάστρο, που δεσπόζει στην κορυφή της χερσονήσου, σε ύψος περίπου 70 μέτρων, είναι έργο της πρώτης οθωμανικής περιόδου. Σύμφωνα με τα όσα αναφέρουν οι συγγραφείς- ιστορικοί του βιβλίου «ΝΕΑΠΟΛΙΣ – ΧΡΙΣΤΟΥΠΟΛΙΣ-ΚΑΒΑΛΑ Οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο της παλιάς πόλης» (Κυριάκος Λυκουρίνος και Νίκος Καραγιαννακίδης), το κάστρο ανοικοδομήθηκε στη θέση της βυζαντινής ακρόπολης, η οποία είχε καταστραφεί το 1391, όταν η Χριστούπολη

κυριεύτηκε από τους Τούρκους ύστερα από πολιορκία. Η νέα ακρόπολη ενσωμάτωσε στην κατασκευή της τα ερείπια της παλαιότερης και ακολούθησε σε γενικές γραμμές τη μορφή, το διάγραμμα και την έκτασή της. Όπως και στο βυζαντινό οχυρό, το κάστρο καταλαμβάνει την κορυφή και τη βόρεια πλαγιά του λόφου, ενώ ο οχυρωμένος περίβολος χωρίζεται σε δύο μέρη από ένα εγκάρσιο τείχος, στο οποίο βρίσκεται ενσωματωμένος ο κεντρικός πύργος.

Η ακρόπολη της Καβάλας οικοδομήθηκε σε δύο φάσεις: Τον Απρίλιο του 1425 κτίστηκε ο εσωτερικός περίβολος, στο ψηλότερο και ομαλότερο μέρος του λόφου. Το έργο δε, συνδέεται με τις αμυντικές ανάγκες κάποιου οικισμού, αφού η χερσόνησος ήταν ακόμη ερειπωμένη και ακατοίκητη. Προορισμός του οχυρού ήταν αφενός ο έλεγχος και η προστασία του καίριου περάσματος της Εγνατίας οδού, που υπέφερε από τις πειρατικές επιδρομές, και αφετέρου η επιτήρηση των κινήσεων του βενετσιάνικου στόλου και η αντιμετώπιση μιας επικείμενης επίθεσής του.

Οι οθωμανικές πηγές αγνοούν την κατασκευή του 1425 και αποδίδουν το έργο στους σουλτάνους Σελίμ (1512-1520) ή Σουλεϊμάν (1520-1563). Άρα, στα 1520-1530 έγινε μια νέα, μεγάλης έκτασης και επιμελέστερη παρέμβαση στον εσωτερικό περίβολο.

«Αξιοθαυμαστότερον και ισχυρότερον»

Το κάστρο κτίστηκε σε θέση με εξαιρετική φυσική οχύρωση από τις τρεις πλευρές και σε εποχή που οι πόλεμοι διεξάγονταν με όπλα «ψυχρού ατσαλιού» κι όχι με πυροβόλα όπλα μεγάλης καταστρεπτικής δύναμης.

Το 1425, ο Ενετός πλοίαρχος Pietro Zen εκτιμούσε ότι είναι «αξιοθαυμαστότερον και ισχυρότερον και απ’ αυτό της Καλλιπόλεως ακόμη». Αργότερα χρειάστηκε να γίνουν αρκετές βελτιώσεις και μετατροπές. Κυρίως να διαμορφωθούν πυροβολεία, που με τα κανόνια τους υπεράσπιζαν τα νευραλγικά σημεία της πόλης: το υδραγωγείο, το λιμάνι και τον κόλπο του ναυπηγείου.

Μέχρι και τον 17ο αιώνα προκαλούσε τον θαυμασμό στους επισκέπτες της πόλης: Το 1650, ο Τούρκος γεωγράφος Χατζηκάλφα το χαρακτήριζε «ασύγκριτο» και το παρομοίαζε με φωλιά γερακιών πάνω στο λόφο του ακρωτηρίου. Το 1667, ο Εβλιγιά Τσελεμπή σημείωνε ότι είναι ισχυρότατο, φυλάσσεται από μεγάλη δύναμη ανδρών και είναι εξοπλισμένο με πολλά μικρά και μεγάλα πυροβόλα.

Η «αχίλλειος πτέρνα» του

Με το πέρασμα του χρόνου, το οχυρό αδυνατεί να ανταποκριθεί στις νέες τεχνικές

του πολέμου και η αμυντική του ισχύς μειώνεται. Οι περιηγητές του 19ου αιώνα, κυρίως οι διπλωμάτες και οι στρατιωτικοί, τονίζουν ότι δεν θα μπορούσε να αντέξει σε μια ενδεχόμενη επίθεση, είτε από τη θάλασσα είτε από τα γύρω αφύλακτα υψώματα.

Ορισμένοι εντοπίζουν την «αχίλλειο πτέρνα» του: το ύψωμα που βρίσκεται στα ανατολικά της πόλης, πάνω από το υδραγωγείο, είναι πια ανοχύρωτο, αφού το βυζαντινό «μακρό τείχος» και οι πύργοι του έχουν σχεδόν γκρεμιστεί. Έτσι, ο επιτιθέμενος μπορεί να προσβάλει εύκολα την ακρόπολη και να διακόψει την ύδρευση της πόλης. Άλλοι επισημαίνουν την κακή διάταξη των πύργων και των κανονιών του.

Κατά την τελευταία περίοδο -τότε εκλείπει ουσιαστικά ο κίνδυνος εξωτερικών επιθέσεων- η ακρόπολη έχει χάσει τον πρωταρχικό της ρόλο ως αμυντικού κέντρου. Τον 19ο αιώνα, η φρουρά της έχει περιοριστεί σε 40-60 άτομα, τα κανόνια της είναι πεπαλαιωμένα και η άσκηση των φρουρών σχεδόν ανύπαρκτη. Οι πηγές μνημονεύουν μέχρι και περιστατικά τραυματισμού των πυροβολητών, όταν χρειάστηκε να χαιρετίσουν με κανονιοβολισμούς τη σημαία ξένων πλοίων!

Η εποχή της παρακμής

Στα 1880 – 1885, η Πύλη υποβίβασε το κάστρο στην κατηγορία των εγκαταλειμμένων. Οι αρχές και η στρατιωτική δύναμη εγκατέλειψαν την ακρόπολη, οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις και η φυλακή μεταφέρθηκαν σε άλλο μέρος της πόλης, τα άχρηστα πλέον πυροβόλα αποσύρθηκαν και η σημαία υποστάλθηκε από τις επάλξεις. Το μνημείο έπαυσε να συντηρείται και παραδόθηκε στη φθορά του χρόνου.

Συγκρίνοντας τις κατά καιρούς απεικονίσεις του, σε γκραβούρες του 1860 -1880 και σε φωτογραφίες από τη δεκαετία του 1880 διαπιστώνεται η προϊούσα αλλοίωσή του, π.χ. η κατάρρευση της στέγης του κεντρικού πύργου και του φυλακίου.

Στις αρχές του 20ού αιώνα ο χεδίβης της Αιγύπτου Αμπάς Χιλμί αγόρασε το «άχρηστο» φρούριο από τη στρατιωτική υπηρεσία των Τούρκων για να εγκαταστήσει Βιομηχανική και Βιοτεχνική Σχολή, σχέδιο που δεν υλοποιήθηκε. Για τελευταία φορά, η ακρόπολη χρησιμοποιήθηκε στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου από τα στρατεύματα των κατακτητών.

Το Κάστρο σήμερα…

Μετά τα εκτεταμένα έργα ανακατασκευής και αναστήλωσης σε όλους τους

εσωτερικούς και εξωτερικούς χώρους του από το δήμο Καβάλας και τη δημοτική κοινωφελής επιχείρηση ΔΗΜΩΦΕΛΕΙΑ, υπό την επίβλεψη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Καβάλας – Θάσου, το κάστρο αποκαλύπτει και πάλι την πλούσια ιστορία του και εντάσσεται εν νέου στη ζωή της πόλης.

Ποτέ δεν έπαψε ν’ αποτελεί αξιοθέατο, χώρο περιδιάβασης και να προσφέρει από τις επάλξεις του μια μαγευτική θέα της Καβάλας και της γύρω περιοχής. Τους καλοκαιρινούς μήνες χρησιμοποιείται ως χώρος πολιτιστικών εκδηλώσεων. Στον εξωτερικό περίβολο, όπου έχει διαμορφωθεί ένα υπαίθριο θέατρο τετρακοσίων θέσεων, διοργανώνονται συναυλίες, θεατρικές ή χορευτικές παραστάσεις και ομαδικά παιδικά παιγνίδια, ενώ στη φυλακή και στο φυλάκιο φιλοξενούνται διάφορες εκθέσεις.

Το μνημείο -άλλοτε αμυντικό οχυρό, διοικητικό κέντρο και τόπος εξορίας και φυλάκισης- προσαρμόζεται στις απαιτήσεις της σύγχρονης πόλης και αναλαμβάνει μια νέα λειτουργία, ως χώρος αναψυχής και πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Πηγή: ΑΠΕ/ ΜΠΕ – Βασίλης Λιωλίδης

Φωτογραφία: ΔΗΜΩΦΕΛΕΙΑ